

STRANA DIREKTNA ULAGANJA AUSTRIJE U INOSTRANSTVU

AUSTRIA'S FOREIGN DIRECT INVESTMENTS

Ilija Čalina¹
Zorica Nijemčević²

Sažetak: Strana direktna ulaganja postaju pokretač ekonomskog razvoja za zemlje u razvoju i tranzicijske zemlje, a osim ulaznih ulaganja ekonomske teorije sve više ističu važnost izlaznih spoljnih direktnih ulaganja za ekonomski rast i razvoj. Koncepti i merenja spoljnih direktnih ulaganja i multinacionalnih korporacija³ menjali su se poslednjih godina, a u objašnjavanju tih pojmova razlikuju se primarno dva aspekta: (1) makroekonomski pristup, koji se temelji na platnobilansnoj definiciji spoljnih direktnih ulaganja i (2) mikroekonomski pristup, koji je usmeren na odluke preduzeća, multinacionalnih korporacija o spoljnim ulaganjima. Iako je Austrija jedna od najrazvijenijih evropskih zemalja koja ostvaruje zavidne ekonomske rezultate i ekonomski rast, ona takođe razvija socijalnu i ekonomsku tržišnu ekonomiju koja je slična strukturi Nemačke i ostalih zapadnoevropskih zemalja, čije se analize mogu videti u radu.

Ključne reči: Strana direktna ulaganja, Austrija, inostranstvo

Summary: Foreign direct investments become promoter of economic development for developing countries and countries in transition, and aside from the front investment, economic theory increasingly emphasizes the importance of outbound foreign direct investment for economic growth and development. Concepts and measurement of foreign direct investment and multinational corporations have changed in recent years, and in explaining these concepts primarily two views can be distinguished: (i) macroeconomic approach that is based on the payments-balance definition of foreign direct investment and (ii) microeconomic approach that focuses on company's and multinational corporation's decisions about foreign investment. Although Austria is one of the most developed countries, which achieved remarkable economic performance and economic growth, it is also developing social and economic market economy that is similar to the structure of Germany and other western European countries whose analysis can be seen in the following section.

Key words: Foreign direct investment, Austria, abroad

¹ Ilija Čalina, student doktorskih studija, diplomirani ekonomista – master

² Zorica Nijemčević, student master studija, diplomirani ekonomista

³ U literaturi se koriste različiti termini, primera radi: multinacionalne korporacije, transnacionalna preduzeća, kompanije i korporacije.

Uvod

Spoljna direktna ulaganja⁴ (*Foreign Direct Investment, FDI*) počinju se intenzivnije istraživati u teorijskom i empirijskom smislu, paralelno sa uspostavljanjem Međunarodnog monetarnog sistema nakon Drugog svetskog rata, što je označilo intenzivniji razvoj međunarodnih finansija i spoljnotrgovinskih odnosa između zemalja⁵. Nakon dominacije evropskog kapitala, sledi najveći odliv kapitala iz SAD-a tokom šezdesetih i sve veća važnost japanskog kapitala u sedamdesetim i osamdesetim godinama XX veka. Izraziti porast međunarodnih finansijskih tokova i spoljnih direktnih ulaganja dogodio se osamdesetih i devedesetih godina prošlog veka, a kao glavni razlozi navode se: (1) pojava velikih institucionalnih investitora na finansijskim tržištima; (2) liberalizacija svetskih i evropskih finansijskih tržišta i tržišta kapitala; (3) globalizacija i umrežavanje svetskih finansijskih tržišta i ekonomija uopšte.

U devedesetim godinama XX veka međunarodni finansijski tokovi su globalno znatno premašili spoljnotrgovinske tokove. U tom periodu došlo je i do bitnih ekonomsko-političkih promena u zemljama Srednje i Istočne Evrope, koje beleže izraziti porast svih oblika finansiranja, od klasičnog zaduživanja do spoljnih direktnih ulaganja. Pad socijalističkog sistema u tranzicijskim zemljama uslovio je da se spoljna direktna ulaganja posmatraju kao instrumenti za: (1) brže povećanje efikasnosti postojećih preduzeća; (2) smanjenje tehnološke zaostalosti; (3) prenošenje novih znanja i menadžerskih veština; (4) prenošenje novih načina poslovanja u tranzicijskim zemljama, (5) osvajanje novih tržišta. Spoljna direktna ulaganja postaju pokretač ekonomskog razvoja za zemlje u razvoju i tranzicijske zemlje, a osim ulaznih ulaganja ekonomske teorije sve više ističu važnost izlaznih spoljnih direktnih ulaganja za ekonomski rast i razvoj. Koncepti i merenja spoljnih direktnih ulaganja i multinacionalnih korporacija⁶ menjali su se poslednjih godina, a u objašnjavanju tih pojmova razlikuju se primarno dva aspekta: (1) makroekonomski pristup koji se temelji na platnobilansnoj definiciji spoljnih direktnih ulaganja i (2) mikroekonomski pristup koji je usmeren na odluke preduzeća, multinacionalnih korporacija, o spoljnim ulaganjima. Iako su koncepti prihvaćeni, posebno definisanje spoljnih direktnih ulaganja sa makroekonomskog aspekta (tok finansijskog kapitala, vrednost akumuliranog stanja kapitala, investicijski položaj zemlje i tok dohotka i zadržanih zarada), često su teoretičari kritikovali međunarodno poslovanje, koje je u istraživanju primarno orijentisano na motive i posledice spoljnih direktnih ulaganja: razmena i proizvodnja unutar filijala, zaposlenost, proizvodnja, priliv i stanje intelektualnog kapitala i slično.

Pojam spoljnih direktnih ulaganja povezan je sa pojmom multinacionalnih korporacija, koje su nosioci i pokretači ekonomske globalizacije i to zahvaljujući višem nivou tehnološkog znanja, poznavanju marketinga i upravljačkih veština, kao i pristupu finansijskim sredstvima, što omogućava kontrolu i upravljanje. Multinacionalne korporacije definišu se kao poslovni subjekti koji kontrolišu i upravljaju, odnosno poseduju 10% ili više poslovnih jedinica smeštenih u najmanje dve zemlje. Bez obzira

⁴ U nastavku rada upotrebljavaće se izraz spoljna direktna ulaganja; u literaturi se koriste termini *direktna strana ulaganja*, *spoljne direktne investicije*, *direktno ulaganje* i slično.

⁵ Pre Drugog svetskog rata međunarodna proizvodnja, uključujući i spoljna direktna ulaganja, učestvovala je malim udelom u međunarodnom poslovanju, a dominirala je međunarodna razmena. Taj odnos se menja šezdesetih godina u korist međunarodne proizvodnje.

⁶ U literaturi se koriste različiti termini, primera radi *multinacionalne korporacije*, *transnacionalna preduzeća*, *kompanije* i *korporacije*. Iako se poslednjih godina često koristi pojam transnacionalne korporacije, u ovom radu koristi se pojam multinacionalne korporacije zbog: (1) istraživanja koja su vezana za tranzicijske zemlje, koje karakterišu relativno male korporacije u globalnim okvirima, na ovom stepenu ekonomskog razvoja; (2) UNCTAD-a koji predlaže pojam transnacionalnih korporacija, dok teoretičari međunarodnog poslovanja preferiraju pojam multinacionalnih korporacija (Heđ, 2007: 10). Transnacionalnost se odnosi na mrežnu organizacionu strukturu multinacionalnih korporacija, koja se odnosi na zajedničku koordinaciju i kontrolu filijala u procesu odlučivanja, kao i protoke tehnologije, kapitala, kadrova i proizvoda između filijala.

na veličinu, multinacionalnom korporacijom se smatra svako preduzeće koje je angažovano u ekonomskoj aktivnosti više zemalja.

Spoljna direktna ulaganja razlikuju se od drugih oblika priliva privatnog inostranog kapitala, u prvom redu po trajnom interesu u ciljnomo preduzeću i aktivnom učestvovanju spoljnih direktnih investitora u procesu upravljanja preduzećem.⁷ Ona obuhvataju kako početne transakcije između dva entiteta, tako i sve sledeće kapitalne transakcije unutar multinacionalne korporacije. U odnosu na spoljna direktna ulaganja, razlikuju se portfeljna ulaganja, koja su motivisana ostvarivanjem profita iz dobiti preduzeća, ali i iz razlike u kupovnoj i prodajnoj ceni vrednosnog papira⁸.

Prema vrsti ulaganja razlikuju se dva načela temeljne vrste spoljnih direktnih ulaganja: (1) spoljna direktna ulaganja koja stvaraju novu proizvodnu imovinu u domicilnoj zemlji, a nazivaju se *grinfield investicije* ili *investicije u zemljište*; (2) spoljna direktna ulaganja koja se ostvaruju kupovinom postojećih postrojenja i preduzeća, kao i preuzimanjem kontrole u njima, a nazivaju se spajanja i pripajanja (*Mergers i Acquisitions (M&A) investicije, Take-over investicije i Brownfield investicije*). Tu spadaju i spoljna direktna ulaganja nastala privatizacijom, koja su značajno zastupljena u tranzicijskim zemljama.

Spoljna direktna ulaganja Austrije u inostranstvo

Austrija je jedna od najrazvijenijih evropskih zemalja koja, zahvaljujući položaju u središnjem delu Evrope, ostvaruje zavidne ekonomske rezultate i kontinuirani ekonomski rast, čemu je zasigurno zaslužna i dugogodišnja stabilna politička, socijalna i ekonomska politika koju ova zemlja sprovodi nakon Drugog svetskog rata. Austrija razvija tzv. socijalnu tržišnu ekonomiju⁹ koja je slična strukturi Nemačke i ostalih zapadnoevropskih zemalja. Članstvo Austrije u EU (od 1. I 1995), i ulazak u Evropsku monetarnu uniju i uvođenje evra (od 1. I 1999), bio je dodatna podrška za ulazak, ali i izlazak inostranog kapitala u Austriju. Austrija ima visoki standard sa naglašenom ulogom države, zbog velikog udela javnih i javno-privatnih kompanija od 1945. godine¹⁰. Austrija je četvrta najbogatija članica EU (ispred Austrije su Luksemburg, Irska i Danska) sa oko 33,000 USD BDP po stanovniku. Rast BDP-a je umeren i blago usporen u periodu 2002–2005. i iznosi oko 1 do 2,5%.

Austrija je ostvarila BDP u iznosu od 279.285 milijardi USD (2006. godine) i prosečne stope rasta od 2% u periodu 2002–2006. BDP se najvećim delom ostvaruje u uslužnim delatnostima: poljoprivreda 3,5%, industrija 25,7%, usluge 70,9% (2004. godina), što odgovara i strukturi zaposlenosti radne snage prema delatnostima. Radna snaga Austrije čini 3.425 miliona stanovnika, a stopa nezaposlenosti je niska, svega 4,9%. Glavne delatnosti su građevinarstvo, vozila i auto-delovi, hrana, hemikalije, proizvodnja i prerada drva, papir, komunikaciona oprema i turizam. Poljoprivreda ostvaruje oko 3% BDP-a

⁷ Kritičari makroekonomskog pristupa navode da je ključni pojam kontrola unutar multinacionalnih korporacija, pa su se oni oblikovali u pojam vlasničkog udela u inostranom preduzeću. Postavlja se pitanje istovetnosti pojmova kontrole i vlasničkog udela.

⁸ Prema definiciji Međunarodnog monetarnog fonda, portfeljna ulaganja su ulaganja u vlasničke vrednosne papire sa vlasničkim udelom manjim od 10%, što daje pasivnu ulogu u upravljanju preduzećem.

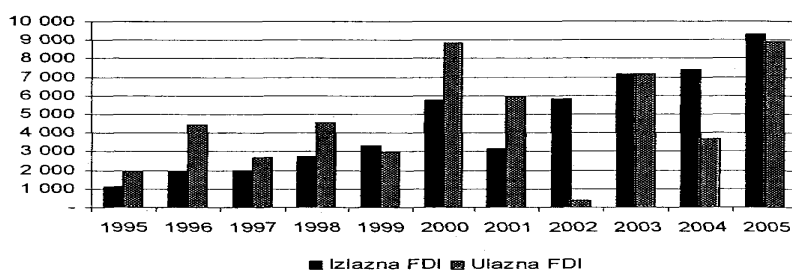
⁹ To je ekonomski model koji se počeo razvijati u zemljama Zapadne i Severne Evrope tokom šezdesetih godina. Radi se o tzv. mešanoj ekonomiji sa ciljevima održavanja ravnoteže između visoke stope ekonomskog rasta, niske inflacije, niske nezaposlenosti, dobrih radnih uslova, socijalnog blagostanja i javnih usluga, a korišćenjem državnih intervencija.

¹⁰ Veći deo državnih preduzeća je nacionalizovan nakon Drugog svetskog rata, kako bi se izbegla ratna repatrijacija i preuzimanje od Rusije, zbog čega su država i javna preduzeća imala značajnu ulogu. Početkom devedesetih godina ova preduzeća su većim delom privatizovana.

Austrije i u stalnom je padu, iako zadovoljava oko 80% potreba domaćeg sektora. Najveći problem su mala privreda i fragmentirana proizvodnja, koja se teško nosi sa sve konkurentnijim globalnim proizvođačima. Većina preduzeća u Austriji je relativno mala u međunarodnim okvirima, iako su značajna pojedina preduzeća u proizvodnji gvožđa i čelika, hemijskoj industriji i proizvodnji nafte. Najznačajniji je uslužni sektor koji ostvaruje najveći deo BDP-a, posebno turizam zahvaljujući čemu se Austrija nalazi na desetom mestu prema broju dolazaka turista u svetu.

Grafikon 1. Tok izlaznih i ulaznih FD, 1995–2005 (u milionima USD)

Grafikon 5.12. Tok izlaznih i ulaznih FDI, 1995-2005 (u milijunima USD)

Izvor: UNCTAD, baza podataka World Investment Report 2006 i vlastiti izračun

Izvor: UNICTAD, baza podataka Word Invest Report Tok izlaznih i ulaznih FDI, 1995–2005 (u milionima USD), sopstveni proračun , <http://www.unctad.org>

Tok ulaznih inostranih ulaganja u Austriju kreće se između dve i devet milijardi evra godišnje, sa određenim odstupanjima u 2002. i 2006. godini. Budući da se radi o razvijenoj zemlji koja se nalazi na višem razvojnem stadijumu prema IDP modelu, godišnji iznosi izlaznih ulaganja kreću se na nivou ulaznih ulaganja, odnosno skladno sa navedenim teorijskim pristupom. Godišnje stope rasta inostranih ulaganja iz Austrije više su u odnosu na ulaganja u Austriju, što ukazuje na izrazitu dinamiku kretanja inostranog kapitala iz Austrije, a što je karakteristika zemalja na višem razvojnem stepenu. Najveći deo inostranih ulaganja čine vlasnička ulaganja i zadržane zarade kao i u ostalim odabranim zemljama (89% u 2005. godini), što odgovara udelu u ulaznim inostranim direktnim ulaganjima.

Tabela 1. Direktna ulaganja Austrije u inostranstvo – struktura toka 1995–2005. (u milionima EUR)

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tok izlaznih FDI	828	6230	3506	6170	6323	6685	8060
Vlasnička ulaganja i zadržane zarade	828	5517	3421	5927	5718	6990	7188
Ostala ulaganja	-	713	86	243	606	-306	872
Sredstva							
Obaveze							
Stopa rasta vlasničkih ulaganja u %	-	69,4	-38,0	73,3	-3,5	22,2	2,8
Stopa rasta stanja izlaznih FDI u %	23,0	29,8	14,9	49,0	31,7	21,1	-0,8
Stopa rasta toka izlaznih FDI u %	-	101,1	-43,7	76,0	2,5	5,7	20,6

Izvor: OeNB – Oesterreichische Nationalbank, Direktna ulaganja Austrije u inostranstvo – struktura toka, 1995–2005. (u milionima EUR), sopstveni proračun

Izlazna ulaganja iz Austrije usmerena su najvećim delom prema uslužnim delatnostima i to: finansijske delatnosti i delatnosti osiguranja (28,8%), poslovanje nekretninama (26,9%), trgovina (15,8%), proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda (8,8%). U 2005. godini ovakva struktura ukazuje na relativno visok stepen koncentracije izlaznih ulaganja u svega nekoliko delatnosti, odnosno potencijalnu opasnost i zavisnost o ekonomskim poremećajima, unutar tih delatnosti, stoje evidentno i u drugim posmatranim zemljama.

Tabela 2. Izlazna FDI Austrije prema delatnostima 1996–2005 (u milionima EUR %)

Delatnost	1996	%	2000	%	2003	%	2005	%
Proizvodnja keramike i hemijskih proizvoda	594	5,7	1212	4,5	2167	4,9	4867	8,8
Proizvodnja ostalih i nemetalnih mineralnih proizvoda	408	3,9	1150	4,3	1468	3,3	1509	2,7
Proizvodnja metala i proizvoda od metala	492	4,7	1314	4,9	878	2,0	1094	2,0
Proizvodnja elektro-mašina i električne opreme	282	2,7	692	2,6	856	1,9	1131	2,0
Trgovina	1321	12,7	3209	12,0	4932	11,1	8775	15,8
Finansijske delatnosti i delatnosti osiguranja	2183	21,0	5582	20,9	13749	31,0	14935	26,9
Poslovanje nekretnina	3398	0,8	10158	1,0	14147	0,5	15960	0,7
Ukupno	10396		26674		44308		55476	
		100,0		100,0		100,0		100,0

Izvor: OeNB – Oesterreichische Nationalbank, Izlazna FDI Austrije prema delatnostima 1996–2005. (u milionima EUR % sopstveni proračun , <http://www.oenb.at>)

Austrijski kapital najvećim delom odlazi u druge zemlje članice EU – 27 (70,9%) i to u Nemačku (14,2%), Holandiju (8,5%), Češku (9,8%), Švajcarsku (9,3%), odnosno manjim delom sve više u zemlje Srednje i Istočne Evrope. Budući da se radi o maloj zemlji sa relativno malim multinacionalnim korporacijama, najveći deo spoljnih direktnih ulaganja usmeren je na evropsko tržište, iako se poslednjih godina sve više ulaže na velika tržišta poput Indije i Kine, ali još uvek više od 90% kapitala ostaje unutar Evrope.

Tabela 3. Izlazna FDI Austrije u inostranstvo – prema zemljama 1995–2005. (u milionima EUR)

Zemlje	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	6539	18578	21986	27076	27910	30465	35138
EU-15	4009	11257	12360	15124	15277	16308	18761
Nemačka	1686	5070	5683	7328	7150	7448	7029
Francuska	199	491	529	591	689	480	849
Italija	174	550	607	1188	661	1018	1084
Holandija	713	1693	1997	1898	2747	3204	4144
Velika Britanija	427	1648	2018	2082	2118	2375	3156
Poljska	120	914	1240	1394	1944	2267	2931
Slovačka	152	1272	1769	1382	1515	1841	2008
Slovenija	202	640	819	977	1014	827	1244
Češka	693	2108	2554	4190	3548	4156	4928
Mađarska	1168	1863	2724	3429	3453	3827	3866
Švajcarska	882	1214	1566	2005	2242	3645	4610
Rusija	14	193	830	1094	1454	1273	811
Amerika	1002	3985	5067	6524	6212	6209	4111
SAD	446	2160	2359	2325	1966	1931	2186
Azija	95	715	614	765	772	854	687
Kina, Hong Kong	45	99	130	363	370	562	304
Afrika, Okeanija	69	351	489	591	894	1095	1135
Ukupno	8674	26674	32351	40512	44308	49765	55476

Izvor: OeNB – Oesterreichische Nationalbank, Izlazna FDI Austrije u inostranstvo prema zemljama 1995–2005. (u milionima EUR), sopstveni proračun, <http://www.oenb.at>

Zaključak

Prema definiciji Međunarodnog monetarnog fonda, do spoljnih direktnih ulaganja dolazi kada rezidenti jedne zemlje preuzmu upravljačku kontrolu nad određenim privrednim aktivnostima u drugoj zemlji¹¹, odnosno kada ulagač nerezident dođe u posed 10 posto ili više vlasničkog udela privrednog subjekta rezidenta.¹²

Ukupna ekonomija Austrije značajno zavisi od Nemačke, a poslednjih godina se uočava sve značajniji trend poslovnih veza između Austrije i novih evropskih članica EU. Austrija tako postaje regionalno središte za poslovanja u ovom delu Evrope, o čemu govore podaci o rastućem broju izlaznih spoljnih direktnih ulaganja iz Austrije, a posebno indirektnih inostranih ulaganja.

¹¹ U većini slučajeva to se odnosi na pravnu, a ne na fizičku osobu; matično preduzeće koje osniva inostrana filijala.

¹² Taj prag je Međunarodni monetarni fond odredio za sve zemlje prema praksi razvijenih zemalja, gde je vlasništvo nad preduzećem razgranato, posebno u tranzicijskim zemljama, sa druge su strane, česti su slučajevi da se u privatizaciji kupuju kontrolni paketi od čak 51 %.

Razmena sa ostalim EU zemljama čini 66% uvoza i izvoza Austrije, dok 14% čini razmena sa zemljama Srednje i Istočne Evrope. Austrija ostvaruje spoljnotrgovinski suficit (izvoz 83,45 milijardi USD, uvoz 81,59 milijardi USD 2004. godina). Glavni spoljno-trgovinski partneri su susedne zemlje članice EU i Švajcarska, što potvrđuje značaj regionalnih i dugogodišnjih poslovnih veza za male zemlje. Izvozi se u Nemačku 31,9%, Italiju 9,6%, Švajcarsku 5,2%, SAD 4,9%, Francusku 4,8% i Veliku Britaniju 4,7%, dok se uvozi iz Nemačke 43,2%, Italije 6,7%, Mađarske 5,4%, Švajcarske 5% i Holandije 4,2%. Austrijska preduzeća uglavnom ulažu u manje razvijene zemlje Srednje i Istočne Evrope sa nižim troškovima radne snage, u kojima osnivaju proizvodne jedinice za proizvodnju radnointenzivnih delatnosti sa nižim udelom tehnologije. Najznačajniji izvoznici kapitala su: Wienerberger, OMV, Red Bull, Swarovski, Dopplmazyr i Atomic.

Literatura:

- [1] UNICTAD, baza podataka World Invest Report Tok izlaznih i ulaznih FDI, 1995–2005 (u milionima USD), sopstveni proračun, <http://www.unctad.org>
- [2] OeNB – Oesterreichische Nationalbank, Direktna ulaganja Austrije u inostranstvo – struktura toka, 1995–2005 (u milionima EUR), sopstveni proračun, <http://www.oenb.at>
- [3] OeNB – Oesterreichische Nationalbank, Izlazna FDI Austrije prema delatostima, 1996–2005 (u milionima EUR) sopstveni proračun, <http://www.oenb.at>
- [4] OeNB – Oesterreichische Nationalbank, Izlazna FDI Austrije u inostranstvo prema zemljama 1995–2005 (u milionima EUR), sopstveni proračun, <http://www.oenb.at>